

TA'LIMNING ZAMONAVIY JARAYONIDA MAKTABLARDA KIMYO O'QITISH METODIKASI VA VAZIFALARI

Sanayeva Raxima Amirqulovna

Samarqand viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Dars jarayonida uning ajralmas tarkibiy qismi sanalgan o'qituvchi va o'quvchi birdek jalb qilingan va faol bo'lishi, ayniqsa o'quvchilarning bilim olishga qiziqishini ta'minlash, fanning cho'qqilarini zabt etishda mavzularning uzluksizlik zanjiridagi har bir halqasini bosqichma-bosqich, aniq va to'liq holda o'zlashtirilishiga erishilishi lozim. Ushbu maqolada kimyo o'qitish metodikasi va vazifalari haqida fikrlar bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: innovatsion jarayon, tanqidiy fikrlash, metodika, maqsad, dars, o'qitish, natija, ta'lim, tarbiya.

Bizning mamlakatda o'qituvchiga, yosh avlodni tarbiyasiga katta imtiyozlar berilmoqda. Shu sababli oliy ta'lim oldida birinchidan studentlar jamoasiga bilimli, ma'naviyatli hamda o'zbek millatiga xos tafakkurga ega bo'lgan yoshlar qabul qilish, ularni bilim bilan qurollantirish va yuqori ma'nosida buyuk inson darajasiga etkazish kerakdir. Buni bajarishda fan o'qituvchilari xizmati kattadir. O'qituvchi-mukamal shakllangan kimyo fani bo'yicha mutaxassis bo'lishi kerak. U kimyo fani, kimyoviy bilimlar va amaliy uslublardan tashqari bolalarning yoshiga qarab psixologiyasini bilish kerak. U oldindan bilim berishning hamma bosqichlarini amalga oshirish uslublarini mukammal egallashi kerak. O'zi dars beradigan fanning didaktik asoslarini bilib, bilimni berish umumiy uslublarini bolalar yoshlarini hisobga berib, o'zining hayotiy tajribasiga asoslanib bilimni etkazishi kerak.

“Individuallik” –tushunchasi shaxsning boshqa kishilardan farqlanadigan alohida va yagona xususiyatini o'z ichiga oladiki, bu xususiyat shaxsga jamiyatda o'ziga xoslik va takrorlanmaslik baxsh etadi, yani kishi –kishini ekspluatatsiya qilmaydigan tizimda jamiyat va shaxs o'zaro qarama–qarshi bo'lmaydi. Har qanday individullikning betakrorligi jamiyatdan ajralib qolmaydi, balki jamiyatning uzviy bog'liqligi uning manfaatlarini va harakat qonuniyatlarini tushinishdadir. Jamiyatsiz shaxs bo'lmaydi, individullik bo'lmaydi, chunki kamolatning manbai jamiyatdadir. Shaxsning kamol topishida o'zining kuch g'ayrati, bevosita faoliyati juda katta ro'l o'ynaydi.

Kimyo o'qitish uslublari ma'lum tartibda o'rganiladi. Avval o'qish jarayonining asosiy vazifalari qarab chiqiladi. Keyin o'qish jarayonini tashkil etish

uslublari, o'qitish qurollari, shakli va o'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etish uslublari qarab chiqiladi. O'qituvchi ishining asosiy o'qitish metodikasi o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash metodikasidir. Kimyo o'qituvchisi ishining asosi-kimyo o'qitish metodikasidir. Kimyo metodikasi, boshqa o'quv predmetlari o'qitish metodikasi kabi, asl mohiyati bilan olganda, uchta asosiy masalani:

- a) ta'lim-tarbiyaviy ishlarning maqsadi va vazifalarini;
- b) bu ishning mazmuni;

O'quvchilarni ma'lumotli qilish va tarbiyalash protsessining xarakterini hal qilib beradi. Kimyo o'qitish o'quvchilarni tarbiyalashning qudratli vositasidir, kimyo o'qitish o'quvchilarni mehnatsevar va vataniga muhabbat qo'yadigan qilib, fanga chuqur qiziqadigan qilib, ilmiy predmetlar to'g'risida mustaqil fikr yuritish qobiliyatiga ega qilib, ijodiy faollik ko'rsatadigan, kimyodagi asosiy tushuncha va qonunlarning tadrijiy-tarixiy rivojlanishiga to'g'ri nuqtai-nazardan qaraydigan qilib tarbiyalashi kerak. Kimyo o'qitish uslublaridan xususan kimyo o'qitishga xos uslublar hamda umumpedagogik uslublarni qo'llash mumkindir. Masalan, tajriba va tushuntirish muammosi quyidagicha bo'lishi mumkin:

- a) oldin tajriba, keyin izoh;
- b) avval izoh, keyin tajriba;
- v) izoh va tajriba birgalikda;
- g) uyga vazifa qo'ralib, tajribani ko'rsatib, so'ngra izohlash.

Kimyo o'qitish yangi uslublarini ishlab chiqishda umumpedagogik tadqiqotlardan: pedagogik kuzatish, tadqiqotchining o'qituvchi va o'quvchi bilan suhbat, anketalash, kuzatilgan darsni pedagogik tashkil etish, tajriba q'aytadan sinab ko'pchilikka taklif etishni qo'llanilishi shartdir. Kimyo o'qituvchisi g'oyaviy shakllangan shaxs bo'lishi, fanni chuqur bilishi, tarbiyalash va o'qitishning asosiy nazariy bilimlarini amaliy faoliyatda to'g'ri qo'llay bilishi, hamda pedagogik tajribalardan xabardor bo'lishida kimyo o'qitish uslublari fanining alohida o'rni bor. Chunki bu fan maktabda kimyo o'qitish fanining mazmuni va uni o'quvchilar tomonidan tushunib olish qonuniyatlarini o'rgatuvchi, yo'naltiruvchi pedagogik quroldir. Kimyo o'qitish uslublarining mohiyati fan sifatida bu kimyo o'qitish jarayoni qonuniyatlaridir, bunga: o'qitish maqsadi, mazmuni, uslublari, shakllari, vositalari hamda o'qituvchi va o'quvchi orasidagi faoliyat kiradi. Kimyo metodikasining funksiyasi o'rta maktab o'quvchilarining asosiy faktlarni tushuncha qonuniyatlar va nazariyalarini, ularni kimyoga xos bo'lgan jummalarda ifodalash optimal yo'llarini topishdan iborat. Didaktikaning asosiy xulosalari, qonuniyatlari va prinsiplariga tayanib ta'lim-tarbiyani va yetuklikni o'stiradigan kimyo o'qitishning asosiy vazifalarini metodika hal qiladi. O'quvchilarning kasb tanlashi politexnik ta'limot muammolariga katta e'tibor beriladi. Metodika esa didaktika kabi o'quvchilarning bilim olish faoliyatlarini rivojlantirish, o'stirish va dialektik

materialistik dunyoqarash asoslarini hosil qilish masalalarini ko'ribchiqadi. Bunda kimyo metodikasining ta'siri har xil qiziqishga va boshqa o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan har xil yoshlarga turlicha ekanligiga e'tibor berilishi shartdir. Kimyo metodikasini ilmiy asosida hal qilish uchun maktab kimyo kursining konkret materiallariga dialektik-materialistik falsafa nuqtai nazaridan qarab asoslanish, pedagogikaning, fiziologiya va psixologiyaning hozirgi zamon ma'lumotlarini har tomonlama hisobga olishi albatta zarur. Kimyo o'qitish metodikasi asosida quyidagi metodologik yo'nalishlar mavjud:

1. Umumiy dialektik uslub, bunda tushunchalarning fikrlash davomida rivojlanishi, o'qitishning har xil qismlarining o'zaro bog'liqligi, ichki qarama-qarshilikning o'zaro bog'liqligi, ularni yechishda muammoli yondashish.

2. Sistematik-struktur yondashish, bunda o'qitish uchun asosiy bo'limlarni ajratish, ularning o'zaro bog'liqligini topish, hamda elementlar o'zaro ta'sirining barqarorligini, yaqinligini ko'rsatish va maktab kimyo o'qitish metodikasini birligini ko'rsatish.

3. Yuqoridagi metodik kategoriyalarni uchta o'qitish funkziyalari: bilim berish, tarbiyalash va rivojlantirishga asoslanib qarash.

4. Kimyo o'qitish metodikasining asosini didaktik yondashish orqali qarab chiqish.

Kimyo o'qitish metodikasida o'qitish uslubini didaktik tarbiyalashni tarbiya qonuniyatlari, bilimni rivojlantirishni-psixologiya fanlari o'rgatadi.

Hozirgi kunda laboratoriya jihozlarisiz uy rōzğorda bor buyum va narsalardan foydalanib tajribalar bajarish mumkin.

Kimyoni o'qitishda krossvord va rebuslardan foydalanish o'quvchilarni zeriktirmaslikka, kimyo atamalaridan so'z boyligini oshirish va tez fikrlashga o'rgatadi. Kimyoga oid rebursni tuzoishda turmushda uchraydigan va o'quvchilarga ma'lum bo'lganobyektlar, shakllar yoki tajribalarni tanlash maqsadga muvofiq. Rebusda berilgan turli hil obyektlar, shakllar va tasvirlar o'quvchilarga ma'lum bo'lgani uni o'qitishning hamma bosqichida qo'llash mumkin. O'quvchilarni fanga qiziqtirish, darsda qiziqarli masalalar va didaktik o'yinlardan unumli foydalanib faol o'quv –biluv jarayonini vujudga keltirish orqali o'quvchilarning grafik tayyorgarligi darajasini oshirish va kasbiy shakllantirish mumkin. O'quv jarayonida didaktik o'yinlar o'quvchilarning oldiga qo'ygan maqsadidan kelib chiqib:

1. Yangi mavzular tushuntirishdan oldin (bunda o'yin muammoli vaziyat sifatida)

2. Yangi mavzuni tushuntirish vaqtida (o'quvchilarning diqqatini jalb qilish maqsadida)

3. Mavzuni mustahkamlashdan oldin, shuningdek o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakasini tekshirish vaqtida (o'quvchilarni o'ziga hos o'yinga jalb etib, kichik guruhlar xosil qilish va raqobatni yuzaga keltirish) qo'llash mumkin.

Yuqoridagi fikrlar asosida kimyo fanidan didaktik oʻyinlar ishlab chiqish va imkon qadar kompyuter oʻyinlari tarzida yaratib, dars jarayonida foydalanish oʻquvchilarning qiziqishini orttiradi. Kimyo fanidan yaratilgan oʻyin dasturlari oʻquvchilarda oʻquv motivatsiyasini shakllantirishga, ijodiy fikrlashga, mustaqil ishlash va bilim boyligini oshirishga xizmat qiladi. Oʻqitish davrida bu uchala tarkibiy qismlar oʻzaro taʼsirlanadi va kimyo oʻqitish metodikasi asosida turadi. Demak, kimyo oʻqitish metodikasi maktabda oʻquvchilarga bilim berish, tarbiyalash va bilimni rivojlantirishni kimyo darslarini oʻqitish davomida oʻrgatadigan pedagogik fan ekan. Kimyo oʻqitish metodikasi pedagogika, kimyo, jamiyatshunoslik va boshqa fanlarning qoʻq markazida joylashgan boʻlib ular bilan uzviy bogʻliqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N. Borisov. Kimyo oʻqitish metodikasi. T. 1966y.
2. Shamsiddinov Muxammadjon Ziyavidinovich. (2023). KIMYO OʻQITISH JARAYONIDA POLITEKNIK TAʼLIM BERISH USULLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 27(1), 26–28.
3. Yu. V. Pletner, Kimyo oʻqitish metodikasidan praktikum. N. 1981y.
4. Begmatov U.E. Umumiy oʻrta maktablarda kimyodan darsdan tashqari ishlarni dars bilan boqlashning nazariy-metodologik asoslari. Diss. kand. ped. nauk. T. 2004.